

Ігор Бриндак

Розповіді про гоніння на первісних християн у Римській імперії є загальновідомими. Достатньо поглянути на літургійний календар, щоб побачити, яке є там велике число мучеників саме цього періоду. Приклади деяких із них зберігають свою актуальність упродовж століть. До них можна віднести Аганумських мучеників, яких ще називають Мучениками Святого Маврикія. Про них і піде мова в публікації. Аганум - це стара назва сучасного швейцарського міста Сент-Моріс д'Агон, розташованого у кантоні Вале. Сент-Моріс перекладається як Святий Маврикій. Тобто місто іменується на честь мученика, який у його околицях разом із побратимами пролив свою кров. Крім того, там ще розташоване й однойменне абатство, де зберігаються мощі мучеників.

У Середньовіччі Маврикій вважався покровителем лицарства і тому був дуже популярний. Про-йшов час, лицарство зникло, і це відповідно вплинуло на почитання

цього святого. Тобто у самій його святості сумнівів не було. Але вже храми, іконографія, прощі до мощей стали набагато рідшими. Правда, упродовж останніх років з'явилися окремі скептичні заяви, згідно з якими начебто уся історія Маврикія і Аганумських мучеників є легендою. Про їхні аргументи йтиметься трохи нижче. Тепер же хотілось би звернути увагу на ось що. У житіях древніх святих дійсно траплялися неточності. Саме тому ще у XVI столітті в Римі була створена комісія боландистів, яка мала перевіряти давні гагіографії й усувати з них неперевірену інформацію. Що стосується тих осіб, яких Церква мала й надалі прославляти, то були впроваджені більш суворі правила для процесів беатифікації і канонізації. Однак окремі помилки ще не означають, що вся історія є вигадкою. Бодай комісія боландистів не визнала історію Аганумських мучеників легендарною.

Найдавніші свідчення про святого Маврикія і його сподвижників, яке дійшло до нас, було записане святим Євхерієм Ліонським (380-449). Особисто цей подвижник не був наочним свідком подій. Просто він відвідував монастир, де покоїлись мощі мучеників і вже там з розповідей охоронців їхнього гробу записав житіє. Окрім того, до цієї розповіді Євхерій додав ще копію листа, який мученики написали до імператора Максимілана Геркула. Цей лист буде зацитовано дещо нижче. Отож, що нам відомо... Аганумські мученики були воїнами Тивейського легіону, місцем постійної дислокації якого був Єгипет. Цей легіон повністю складався з воїнів-християн. У 286 році ситуація в Римській імперії серйозно погіршилася. З одного боку, почастішали набіги германських племен, а з іншого - у Галлії піднялося повстання багаудів. Тому Тивейський легіон був перекинутий на захід. Однак по дорозі біля міста Аганум земна історія легіонерів завершилася. Згідно з Євхерієм, від воїнів стали вимагати участі у поганських обрядах та жертвоприношень ідолам. Коли вони усі відмовилися, то влада почала застосовувати децимацію (десяткування, тобто вбивство кожного десятого). Однак мучеників це не злякало. Децимацію повторювали багаторазово, аж поки не стратили всіх. Карали через відсікання голови. Командир легіону святий Маврикій, з одного боку, переконував воїнів не брати участь у поганських обрядах, а з іншого - не чинити ніякого збройного опору. Як свідчить святий Євхерій, тоді загинуло 6600 чоловік. Однак не всі легіонери загинули в Аганумі. Єпископ святий Григорій Турський згадує ще про 50 воїнів цього легіону, які були страчені в околицях сучасного німецького міста Кьолн. Їх очолював командир Геріон, який увійшов в історію як святий Геріон Кьольнський.

Чому деякі дослідники вважають цю історію легендою? Вони з приводу її автентичності висловлюють такі закиди:

1. У римських джерелах не збереглося згадки про Тивейський легіон.

2. У III столітті не застосовувалася децимація.

3. У записах святого Євхерія Маврикій і його заступники носять титули, які у III столітті вживалися стосовно офіцерів двірцевих, а не бойових військових частин.

4. Імператор Максимілан Геркулуп управляв західною частиною Римської імперії, тож Єгипет не входив у його володіння.

5. Римські легіони у III столітті мали у своєму складі від 1 до 2 тисяч воїнів.

Спробуємо проаналізувати ці пункти. Але спочатку пригадаймо деякі прецеденти. Був період, коли науково намагалися доказати, що начебто Ісус Христос ніколи не існував. І серед доказів наводили й такі:

1. У Євангелії згадується, що Ісус жив у Назареті, а відомо, що Назарету наспрадї не існувало.

2. У Євангелії написано, що Христос був розп'ятий при Понтійським Пилаті, а Пилата теж не існувало.

Однак пройшов час, і знайшли археологи підтвердження існування Назарету і Понтія Пилата. Тому, якщо про щось ще не збереглося письмових свідчень, то це не означає, що цього не існувало загалом. Це якраз можна віднести до першого і другого закидів стосовно Аганумських мучеників. Крім того, стосовно першого пункту, слід мати на увазі, що імператор Діоклетіан наказував узагалі знищити всі письмові згадки про християнство. Під цей його указ могла потрапити інформація про Тивейський легіон. А ще буває й така ситуація, що одна військова частина в офіційних документах називається так, а у випадку передислокації її місцеві мешканці можуть називати по-іншому. А саме - за назвою місця, звідки вона прийшла. Тому цей легіон у Єгипті міг мати одну назву, а в Аганумі його могли називати згідно з походженням. Наприклад, усі чули, що у II Світовій війні сформувалася і діяла дивізія СС «Галичина». Однак набагато менше відомо, що під кінець війни вона стала називатися Перша Українська дивізія Української національної

армії. Якщо б загубилися документи на підтвердження цього перейменування, то люди могли б думати, що мова йде про дві різні формації.

Що стосується децимації, то вона застосовувалася і в ХХ столітті. Наприклад, більшовицький керівник Лев Троцький наказував розстрілювати кожного десятого з частин червоної армії, що відступала.

Якщо ж говорити про пункт 3, то слід мати на увазі, що колись історики не дотримувалися таких суворих правил, які існують сьогодні, і могли старовинні титули замінювати відповідниками їхнього часу. І не лише історики. Наприклад, у XVI столітті жив такий місіонер як святий Франциск Ксаверій. Серед іншого він проповідував у Японії. Цікаво, що у своїх листах він називає японських правителів королями і герцогами, хоч зрозуміло, що вони таких титулів не носили. І Ксаверій про це прекрасно знав. А для того, щоб не витратити час на зайві пояснення, він уживав ті відповідники титулів, які існували у тодішній Західній Європі.

Відносно пункту 4: імперія тоді була розділена, Максиміліан дійсно управляв західною частиною. Але слід мати на увазі, що були й факти, коли імператор з однієї частини надсилав військову допомогу правителю з іншої. Наприклад, під час Андріанопольської битви 378 року імператору східної частини Валенсу прийшла допомога з Галлії. Чому не можна припустити, що у 286 році могло відбутися навпаки?

Тепер нарешті - пункт 5. Нижче ми побачимо, що в Аганумі загинули не тільки легіонери Святого Маврикія. Були й інші мученики. Тому й загальне їх число більше, ніж число легіонерів.

А тепер - про факти, які дають підстави вважати цю історію правдивою. У 1940-х роках археологи у багатьох місцях Швейцарії та Південної Німеччини знайшли руїни храмів, присвячених Святому Маврикію. Вони походили з IV століття. Це час, що досить близький до реальних подій. Крім того, з'являлися ці храми навіть у місцях, де раніше християнства взагалі не було. Тому виникає логічне запитання: чому люди там стали масово приймати хрещення і будувати храми саме на честь цього святого? Пояснення є у святого Євхерія, який писав, що біля мощей мученика сталося багато чудес. Другий факт - це якраз згадуваний вище лист, який Маврикій із товаришами написали до імператора. Подаємо його повністю:

«Імператоре, ми - твої солдати, але також і солдати правдивого Бога. Ми відбуваємо для тебе військову службу і повинність. Але ми не можемо відмовитися від того, хто є нашим Творцем і Владикою, навіть якщо ти Його відкидаєш. У всьому, що не протирічить Його закону, ми підпорядковуємось з великим бажанням тобі, як ми це робили до теперішнього часу. Ми готові воювати проти наших ворогів, ким би вони не були. Але ми не можемо заплямувати наші руки кров'ю невинних людей. Ми принесли присягу Богу перше, ніж принесли тобі. Ти не зможеш мати ніякого довір'я нашій другій присязі, якщо ми порушимо першу. Ви наказали нам стратити християн. Дивіться - ми такі ж самі. Ми визнаємо Бога Отця, Сотворителя всього суцього, і Його Сина, Господа і Бога Ісуса Христа. Ви бачили наших товаришів, убитих мечем. Ми не оплакуємо їх, а скоріше навпаки - радіємо їхній честі. У наших руках зброя, але ми не чинимо опору, тому що волиємо померти невинними, аніж жити в гріху» ([https://ru.wikipedia.org/wiki/Фиваидский легион](https://ru.wikipedia.org/wiki/Фиваидский_легион)). Хтось із читачів логічно зауважить: а на підставі чого можемо вважати цей лист автентичним, адже оригіналу не збереглося, і хто знає, чи це часом не підробка? Щоб відповісти на це запитання, звернімо увагу на зміст: там немає жодного слова про якісь поганські жертвоприношення чи обряди. Причиною розправи над Маврикієм і його товаришами була не відмова від участі у поганських обрядах (зрозуміло, що якби їм це запропонували, то вони б теж відмовилися), а небажання чинити розправу над невинними людьми, які були християнами. Тепер і стає зрозумілою цифра 6600, бо найімовірніше тих християн теж повбивали. І тому Аганумські мученики - це не тільки легіонери.

То що виходить, у записах Святого Євхерія закралася помилка? Святий не означає непомильний. Як вище згадувалося, подвижник не був наочним свідком, а записував розповідь охоронців гробу. А так як тоді, за свідченням різноманітних актів мучеників, найчастіше причиною страти ставала саме відмова від участі у поганських обрядах, то охоронці гробу вважали, що так має бути і в житті Маврикія. Хоча не виключено, що інші Аганумські мученики, які не були легіонерами, могли загинути за відмову від участі у поганських обрядах. Але в той же час вище наведені факти свідчать, що лист є автентичним. Бо якби він був підробкою, то в ньому причиною розправи над мучениками була б подана саме відмова від участі у жертвоприношеннях старим богам, щоб ця історія виглядала логічною. Отож, як бачимо, є всі підстави вважати розповідь про Святого Маврикія і Аганумських мучеників правдивою.

У Середньовіччі культ Маврикія набув великого поширення. Цей святий, як уже згадувалося, був оголошений покровителем лицарів, а також фарбувальників тканин та окремих королівських родин. У Європі існує близько 70 населених пунктів, названих на честь Маврикія. І лише в одній Франції йому присвячено близько 650 храмів. У всьому цьому не було б нічого особливо, якщо б не один нюанс: у Середньовіччі святого Маврикія було прийнято зображати темношкірим. Найбільш відомою у цьому плані є

статуя у катедральному соборі Магдебурга (Німеччина), яка походить з 1250 року. Це при тому, що у розповідях святого Євхерія не згадується, якого кольору шкіри був цей мученик. З часом, правда, почали малювати святого Маврикія й білим. Як, наприклад, на знаменитому полотні Ель Греко «Мучеництво Святого Маврикія».

Але це вже пізніша традиція. Для чого згадується тут про цей момент? Уся справа в тому, що до сьогодні можна зустрітися з твердженням, що начебто у Середньовіччі Церква вважала людей чорної раси проклятими, бо вони походять від біблійного Хама. Якщо б так насправді було, то як тоді пояснити традицію зображувати темношкірим святого, який вважався покровителем лицарів та деяких королівських домів. А ще святий Маврикій зображений на гербі німецького міста Кобург. Затверджений цей герб був у 1430 році. Особливістю його є те, що на ньому видно не тільки виразно африканське обличчя у профіль, а й кульчик у лівому вусі, тобто елемент, який навіть у наш час викликає несприйняття у деяких консервативних колах. У Середньовіччі, як бачимо, до цього ставилися більш толерантно. Після приходу до влади нацистів у Німеччині герб міста Кобург був замінений. Замість святого Маврикія там з'явився меч з чотирма свастиками. Після 1945 року повернули старий герб.

Після ознайомлення з історією Аганумських мучеників варто задуматися, яка наука впливає з їхнього подвигу. По-перше, їхнє життя спростовує тезу, що начебто первісні християни були радикальними пацифістами і принципово відмовлялися брати до рук зброю. Як йшлося вище, Маврикій та його соратники не лише були легіонерами, але й відверто заявляли, що готові воювати з ворогами держави, ким би вони не були. Однак вони принципово не погоджувалися підняти руку на невинних людей. Дехто запитає, а чому вони все ж відмовилися чинити опір імператору? Робилося це з двох причин. По-перше, через те, що вони склали присягу на вірність імператору, а по-друге, їхнє повстання дало підставу для репресій проти християн, які жили в Єгипті. У тому числі - членів родини легіонерів. Тому, якщо бути більш конкретним, можна сказати, що Аганумські мученики були пацифістами, але не в тому значенні, як багато хто вважає. Друга наука з їхнього подвигу - це те, що для християнина Закон Божий має стояти понад будь-які закони людські. Це актуально на всі часи, зокрема, й на сьогодні.

На світлині статуя св. Маврикія в катедральному соборі міста Магдебурга, яка походить з 1250 року.

Ігор БРИНДАК, Аганумські мученики // «Жива Вода» № 5 (2019)